

Eski Türk Şiirinde Oğuzca Unsurlar

Elements of Oghuz Turkic in Old Turkish Poetry

Melike S. ÖZEVREN*

Öz

İlk kez Orhun Abidelerinde varlıklarına şahit olduğumuz Oğuzlar, Köktürk ve Uygur döneminde önemli bir boy olarak kendisini göstermektedir. Oğuzca unsurları tarihin ilk yazılı metinlerinde dahi fonetik, morfolojik ve leksik açıdan görmek mümkündür. Dönemindeki birçok boydan biri olan Oğuzlar ve Oğuzların kullandıkları dil hakkındaki ilk bilgileri Türk dilinin ilk sözlüğü olan Dîvânu Lugâti't-Türk'ten ediniriz. Biz de bu çalışmamızda en eski Türk şiirinde geçen Oğuzca unsurlara yer verdik.

Çalışmamızın giriş kısmında Oğuzlar ve Oğuzca hakkında bilgi verdikten sonra Eski Türk Şiiri'ndeki Oğuzca unsurlara geçilmiştir. Oğuzca unsurlar fonetik, morfolojik ve leksik olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır. Fonetik olarak i~é değişimi; morfolojik olarak ilgi durumu ekinin +Ing, +Ung şeklinde kullanılması, II. teklik ve çokluk emir ekinin kullanılması, -pAn, -pAnIn zarf fiil eki (gerundium), -mADIn zarf fiil eki (gerundium), -n vasıta hâli eki (instrümental), -çA eşitlik hâli eki (ekvatif), I. ve II. şahıs iyelik ekine gelen +A yönelme (datif) hâli eki, +DA bulunma (lokatif) ve ayrılma (ablatif) hâli eki incelenmiştir. Leksik olarak ise tap-/bul-, öz/kentü, uk-/aqla- ve yavlak kelimeleri tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Oğuzlar, Oğuz Türkçesi, Eski Uygurca, Türk Şiiri

Abstract

Oghuzs Köktürk and Orhun inscriptions, which we witnessed for the first time, are seen as an important aspect during Uighur preiod. We obtain the first

* Trakya Üniversitesi Türk Dili Doktora Öğrencisi: melikeozevren@gmail.com, Orcid: 0000-0001-9535-5485

information about the language used by the Oghuzs, one of the many tribes in the period and the first dictionary of the Turkish language, *Divânu Lugâti't-Türk*. Oghuz elements show themselves in terms of phonetics, morphology and vocabulary even in the first written texts of history. In addition to the historical texts, the Oghuz elements in the dialects and dialects have been examined recently. In the study, we included Oghuz elements in the oldest Turkish poetry.

After been information about Oghuz and Oghuz in the introduction part of our study, Oghuz elements in the work were passed. While identifying Oghuz elements, three main topics were identified: phonetics, morphology and vocabulary. i~é change in the voice information header; using the suffix+Iq in the morphology header, II. the use of uniqueness and multiplicity order suffix, -pAn/-pAnIn adverb verb suffix, -mADIn the verb suffix, -n vehicle state suffix (instrumental), -çA equality state suffix (equative), I. and II. +A orientation to person possessive and +DA (locative) and ablative state attachment; and vocabulary tap-/bul-, öz-/kentü, uk-/aşla and yavlak were identified.

Keywords: Oghuzs, Oghuz Turkish, Old Uighur, Turkish Poetry

Giriş

İlk yazılı metinlerimizde dahi ismi zikredilen Oğuzlar Türk dünyasının büyük bir kısmını oluşturur. Orhun Abidelerinde Oğuz beyleri adına dikilmiş mezar taşlarının bulunması, Oğuzlarla yapılan savaşların anlatılması ve Köktürk kağanının hem Türk bodununa hem de Oğuz bodun ve beylerine seslenmesi Oğuzların siyasi durumunu yansıttasının yanında lehçe ayrılıklarını da yansıtır. Hem Köktürk döneminde hem de Uygur döneminde varlıklarını sürdüren Oğuzlar bu dönemlerde önemli bir unsur olduğu için Eski Türkçede de kendini göstermesi olağandır. Oğuzlar ve Oğuzca hakkındaki ilk bilgileri, Türk dilinin ilk sözlüğünün müellifi olan Kâşgarlı Mahmud'dan öğreniriz. Kâşgarlı Mahmud eserinde Oğuzlara ve Oğuzcaya çokça yer vermiştir. Bunda Oğuzların o dönemde sahip olduğu siyasî durum ve coğrafi konum da etkilidir. Ancak bunun yanında Oğuzların diğer Türk boylarına nazaran daha kalabalık olmaları da bunda etkili olmuştur, denebilir (Doğan, 2018: 497). Kâşgarlı Mahmud döneminin dili olan Karahanlı Türkçesini esas olarak alsa da dönemde konuşulan Türk diyalektlerini incelemiş ve onlar hakkında kıymetli

bilgiler sunmuştur. Dîvânu Lugâti't-Türk'te lehçe ve ağız farklılıklarını örneklerle okuyucusuna sunan Kâşgarlı Mahmud en çok Hâkaniye Türkçesi ile Oğuz Türkçesini mukayese etmiştir. Eserinde sunduğu Oğuzca belirtiler ise Eski Türkçeye nazaran daha belirgindir.

Türk tarihinde Oğuzların çok önemli ve kapsamlı bir yeri vardır. Çünkü Oğuzlar, hem siyasi hem de dil ve kültür tarihi açısından Köktürkler döneminden başlayıp gittikçe güçlenen, zamanla da büyük devletler ve imparatorluklar kurma başarısı gösteren dönemlerden geçerek günümüze uzanan; bugün de geniş bir dallanma ve yayılma ile genellikle birbirine yakın coğrafyalarda Oğuz-Türkmen temelinde devletler ve topluluklar ile bunların yazı dillerine, lehçe ve ağızlarına dayanan Güney-Batı Lehçeleri grubunu oluşturan bir kavimdir (Korkmaz, 2010: 2). Hiç şüphesiz Oğuzlar, Seyhun boylarında yaşarken kendi sözlü edebiyatlarına malik bulunuyorlardı. O zamanki Türk kültür muhitine (Kaşgar, daha sonra Harezm) girebilmiş ve kültürce belli bir seviyeye ulaşmış olan pek az bir kısmı da edebî dil olarak Hâkaniye Türkçesini kullanıyordu. 11. yüzyıldan itibaren İran'a, Azerbaycan'a ve Anadolu'ya gelenler ise bu edebî muhitlerden iyice uzaklaşmışlardı. Esasen ilk gelenler göçeri oldukları için Hâkaniye denilen edebî dilin kültürünü almamışlar, onu öğrenememişlerdi (Ercilasun, 2016: 432). Bundan dolayıdır ki Oğuzlar, Oğuz Türkçesini her alanda kullanmıştır. Oğuzlar önce Büyük Selçuklu Devleti'ni daha sonra Anadolu Beyliklerini kurarak hâkim güç olmuştur ve ilim dili olarak Arapça, edebî dil olarak Farsçayı kullanmıştır.

13. yüzyıl başlarında Moğol Akını ile Anadolu'ya gelen Oğuzların nüfusu gün geçtikçe artmış ve bu da yeni bir yazı dili ihtiyacını doğurmuştur. Bundan sonra ise Oğuz Türkçesinin yazı dili temelleri atılmıştır. Bu devreye kadar olan 200 yıllık bir süre geçiş devri olarak kabul edilse de bunu en sert şekilde reddeden Şinasi Tekin olmuştur. Şinasi Tekin "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde Olga-Bolga Sorunu" adlı yazısında maddeler hâlinde bu devrin geçiş devri ya da karışık dilli eserler devri olmadığını Tezkiretü'l- Evliyâ, Kelile ve Dimne, Kısas-ı Enbiyâ eserlerini ve Yunus Emre, Aşık Paşa, Ahmed Fakîh ve Sultan Veled'in kullandıkları dili örnek vererek karışık dilli eser yazmak yerine katıksız Oğuzca'yı tercih ettiklerini ifade etmiştir.

A. von Gabain'e göre Eski Türkçede en az beş farklı lehçe vardır. Gabain'in de ifade ettiği gibi *n* (*ny*) birleşik sesi eski Uygur döneminde *n* ve *y* olarak iki ayrı lehçeyi temsil etmekteydi. Örneğin *kon* "koyun" kelimesi *n* ağzında *kon*, *y* ağzında *koy*; *anıg* kelimesi *n* ağzında *anıg*, *y* ağzında *ayıg* şekli alır. Bu lehçe ayrılıklarının varlığı Oğuz lehçesinin varlığını da göstermektedir. Eski Türkçedeki lehçe ayrılıkları üzerine çalışma yapanlar P.Zieme, G. Hazai, K. Röhrborn, L.Bazin, Schulz ve Batmanov'dur.

Oğuzca unsurlar tarihin ilk yazılı metinlerinde dahi fonetik, morfolojik ve leksik açıdan kendisini gösterir. Son zamanlarda tarihî metinlerin yanı sıra yaşayan lehçe ve ağızlardaki Oğuzca unsurlar da incelenmektedir. Biz de bu çalışmamızda Reşit Rahmeti Arat'ın Eski Türk Şiiri'nde geçen Oğuzca unsurlara yer verdik. Edindiğimiz bilgilere göre en eski Türk şiirini Uygur dönemine kadar götürmek mümkündür. Eski Uygur edebiyatı çeviri bir edebiyata dayalıydı. Bunun dışında din, hukuk, tıp, astronomi, fal ile ilgili eserler de kaleme alınmıştır.

Çalışmamızda konunun ilk başvuru kaynağı olan Reşit Rahmeti Arat'ın Eski Türk Şiiri'nde yer alan "Mani Muhitinde Yazılan Eserler", "Burkan Muhitinde Yazılan Eserler", "İslâm Muhitinde Yazılan Eserler" ve "Nazım İle İlgili Parçalar" ana başlıklardan "Mani Muhitinde Yazılan Eserler" başlığı ele alınıp incelenmiştir. Bu ana başlık altında İlâhi (Tan Tanrı), İlâhi (Parlak, Güçlü, Bilge Tanrı), Medhiye (Aprınçur Tigin), Şiir (Aprınçur Tigin), Ölüm Tasviri, Cehennem Tasviri ve Büyük İlâhi (Mani İçin) alt başlıkları incelenmiştir. Bu başlığı seçmemizdeki amaç eski Uygur metinlerinden Maniheizm'e ait olanlarda Oğuzca unsurların ağır basmasıdır. Leksik inceleme yaparken Tahsin Banguoğlu'nun Kaşgariden Notlar: III Oğuz Lehçesi Üzerine ve Zeynep Korkmaz'ın Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler başlıklı makalesi, Mehmet Ölmez'in Köktürkçe ve Eski Uygurca Dersleri, Serkan Şen'in Eski Uygur Türkçesi Dersleri, Ahmet B. Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu'nun ortak yayınları olan Kâşgarlı Mahmud Divânu Lugâti't-Türk: Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin başlıklı eseri ve Gürer Gülsevin'in Köktürk Bengü Taşlarındaki Oğuzca Özellikler başlıklı makalesi ışığında ilerledik.

Oğuzca unsurlar belirlenirken fonetik, morfolojik ve leksik olmak üzere üç ana başlık etrafında toplanılmıştır. Fonetik açıdan i~é değişimi; morfoloji açıdan ilgi durumu ekinin +Iη, +Uη şeklinde kullanılması, II. teklik ve çokluk emir ekinin kullanılması, -pAn, -pAnIn zarf fiil eki (gerundium), -mADIn zarf fiil eki (gerundium), -n vasıta hâli eki (instrümental), -çA eşitlik hâli eki (ekvatif), I. ve II. şahıs iyelik ekine gelen +A yönelme (datif) hâli eki, +DA bulunma (lokatif) ve ayrılma (ablatif) hâli eki incelenmiştir ve leksik açıdan incelemede ise tap-/bul-, öz/kentü, uk-/aηla- ve yavlak kelimeleri tespit edilmiştir.

Fonetik Açıdan

1. i~é Değişimi

Eski Türkçede kelimenin ilk hecesinde bulunan i sesi bazen kapalı e (é) ile yer değiştirir. il~él, it~ét-, yiti~yéti, biş~béş, bir~bér-, ti~té-, yig~yég vs. kelimelerini örnek olarak verebiliriz. Bu dönemin metinlerinde kimi zaman her iki şekli aynı metinde görmek mümkündür. Doğu Türkçesi ilk hecede i yönündeyken Batı Türkçesi é yönündedir. Bu da bize Eski Türkçede görülen ilk hecedeki é sesinin Oğuzca bir unsur olduğunu gösterir.

Cehennem Tasviri adlı şiirde bérgen örneği karşımıza çıkarken Ölüm Tasviri, Tan Tanrı, İlâhî (Parlak, Güçlü, Bilge Tanrı), Medhiye, Şiir, Büyük İlâhî şiirlerinde i~é değişimine rastlanmamıştır.

İncelenen şiirlerde i~é değişimi dışında fonetik açıdan herhangi bir Oğuzca unsura rastlanmamıştır.

Morfolojik Açıdan

1. İlgi Durumu Ekinin +Iη, +Uη Şeklinde Kullanılması

Köktürkçe ile Oğuz-Türkmen lehçelerini birbirinden ayıran karakteristik özellikler arasında sayılan +(n)Iη ilgi durumu eki ünsüzle biten kelimelere +Iη, +Uη ünlüyle biten kelimelere ise +nIη, +nUη şeklinde gelir. Orhun Abidelerinde “Köl Tigin Bayırkun(uη ak adgırıg)” (KT.D.35), “Eη ilki Tadıkıη, çoruη boz (atıg binip tegdi. Ol at anta).” (KT.D.32) örneklerini görmek mümkündür.

Uygur metinlerinde ise ilgi durumu eki +nIη, +nUη, bazı n lehçesi metinlerinde de +nAη biçiminde geçerken Yazıtlarda ve yer yer n lehçesi metinlerinde +Iη, +Uη biçiminde de karşımıza çıkar. Altun Yaruk'ta geçen oğlanıη, savnıη, barsnıη, oğlınıη, meniη, biziη, monuη, manunıη, arslanıη, börünüη, tilküniη vs. kelimelerini görmek mümkündür. Oğuz lehçesinde ünsüzle biten kelimelerden sonra gelen ilgi durumu eki +Iη, +Uη biçimindedir.

Medhiye adlı şiirin 1. ve 2. mısrasında biziη, 3. ve 4. mısrasında meniη kelimelerinde Oğuzca unsura rastlanmıştır.

2. II. Teklik ve Çokluk Şahıs Emir Ekinin Kullanılması

Eski Türkçede emir kipi birkaç şekilde kullanılmıştır: I. ve III. şahıs emir çekimleri Oğuz lehçesi ve diğer Türk lehçelerinde ortaklık gösterirken II. şahıs çekimleri ayrılır. II. teklik şahısta hem fiil kök ve gövdesi yalın hâlde yani hiçbir ek almaksızın hem de -ğıl/-gil, -gül/-gül pekiştirme edatını alarak kullanılır. II. çokluk şahısta ise -(I)η, -(U)η, -(I)ηlAr, -(U)ηlAr eklerini alarak emir çekimi yapılır. Kâşgarlı Mahmud eserinde Oğuzların emir kipi çekiminde II. teklik şahıs için fiil kök veya tabanını yalın halde, II. çokluk şahıs için ise -Iη, -Uη ekini getirerek kullandıklarını ifade eder.

Orhun Abidelerinde “Türk begler, bodun, bunı eşidiη!” (KT.G.10), “... aηar körü biliη.” (KT.G.11) örneklerine rastlarken Altun Yaruk'ta korkmaηlar, eşidiηler, Prens Kalyanamkara ve Papamkara'da aruklanıη, bériη, udiη örneklerini de görmek mümkündür.

Günümüzde de aynı şekilde kullanılmaya devam etmesi bu kullanım şeklinin Oğuz lehçelerinde varlığını koruduğunu gösterir.

Tan Tanrı adlı şiirde küzediη ve kurtgarıη, Büyük İlâhi adlı şiirde küzediη, boşuη, alıη ve tutuη kelimelerinde Oğuzca unsura rastlanırken incelediğimiz diğer şiirlerde herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

3. -pAn, -pAnIn Zarf Fiil (Gerundium) Eki

Eski Türkçede kullanılan -p zarf fiil ekinin ve bu ekin genişletilmiş şekli olan -pAn, -pAnIn Türkiye Türkçesinde kullanılan -Ip, -Up zarf fiil (gerundium) eklerini karşılamaktadır. -pAn, -pAnIn eski Uygur metinlerinde daha çok n lehçesi metinlerinde görülür. Bu ekleri almış kelimeleri Altun Yaruk'ta ötgürüp, bolup, tumılıp, tep, Irk Bitig'de oluruηan, kesipen, körüpen vs. görmek mümkündür.

İncelediğimiz Mani Muhitinde Yazılan Eserler başlığımızda kaleme alınmış olan şiirler n lehçesi ile yazılmıştır. n lehçesi metinlerinde sıklıkla kullanılan bu zarf fiil eki incelememizde Şiir’de yakışpan, Cehennem Tasviri’nde ise közünüpen, kelipenin, tutupanın, tutupan, urupan ve kolupan kelimelerine rastlanırken incelediğimiz diğer şiirlerde başka örneğe rastlanmamıştır.

4. -mADIn Zarf Fiil (Gerundium) Eki

Eski Türkçede -mAdIn ve -mAdI yanında iç seste -t-’li -mAtIn ve -mAtI şekilleri Türkiye Türkçesinde -mAdAn zarf fiil (gerundium) ekini karşılamaktadır. Bu eke ilk yazılı metinlerimizden olan Orhun Abidelerinde dahi rastlanmaktadır. Eski Uygur Türkçesinde de çok sık olmamakla beraber karşımıza çıkan bu zarf fiil (gerundium) eki ayrıca -mAdIn zarf fiil eki Brahmi metinlerinde de açıkça -d- ile yazılmıştır. Eski Uygur metinlerinden olan Kalyanamkara ve Papamkara’da umatın, Altun Yaruk’ta bulmatı örneklerini ve Eski Türk Şiiri adlı eserde yer alan Burkan Muhitinde Yazılan Eserler başlığı altındaki On Türlü İyiliğin Medhi şiirinde “amrılıp inç tepremedin olurmış ödte” örneğini görmek mümkündür.

Büyük İlâhî (Mani İçin) adlı şiirde kôdmadın, adırtmadın, bilinmedin, ułmadın, bulmadın, umatın ve bilmedin kelimelerine rastlanırken incelediğimiz diğer şiirlerde herhangi bir -mADI ve -mADIn zarf fiil (gerundium) ekini alan kelimeye rastlanmamıştır.

5. -n Vasıta Hâli Eki (İnstrümental), -çA Eşitlik Hâli Eki (Ekvatif)

Eski Türkçedeki -n vasıta (instrümental), -çA eşitlik (ekvatif), -rA/-rU yön gösterme (direktivus, allativus) eklerinin, türlü kullanışları bakımından aynı zamanda Oğuzca ile ortaklaşan yanları göze çarpar. Çünkü, bu eklerin Eski Anadolu Türkçesindeki kullanışları yer yer Eski Türkçe ile paralel gider (Korkmaz, 2017: 26).

-n vasıta (instrümental) hâli ekini Altun Yaruk’ta üdün, ukunçsuzın, köñülün, savın kelimelerinde görürken Büyük İlâhî (Mani İçin) şiirinde köñlin, arızun, kamıgun ve korkınçın kelimelerinde görmek mümkündür. İncelediğimiz diğer şiirlerde herhangi bir örneği karşımıza çıkmamıştır.

-çA eşitlik hâli eki Altun Yaruk’ta tilinçe, törüçe kelimelerinde görülürken incelememizde Şiir adlı manzumede tek örnek olan kadğurduqça örneğine rastlanmış ve Büyük İlâhî (Mani İçin)’de çokça tekrar edilen barça

kelimesi, severçe, körkinçe, yolınça ve küzetmişçe kelimelerine rastlandı. İncelediğimiz diğer şiirlerde başka örneğe rastlanmamıştır.

6. I. ve II. Şahıs İyelik Ekine Gelen +A Yönelme (Datif) Hâli eki

Bengü Taşlarda yönelme hali için +KA kullanılmakla birlikte, 1. ve 2. kişi iyelik eki üzerinde +A şeklinin de bulunduğu bilinmektedir: bodun+um+a, kagan+ım+a (Gülsevin, 1998: 14). Karakteristik bir özellik sayılan +A yönelme hâli eki Halaç Türkçesinde de kullanılmaktadır.

İncelediğimiz şiirlerde bu unsur yalnızca bir kere karşımıza çıkmıştır. İlahî adlı şiirde tengrime kelimesine rastlanırken diğer şiirlerde herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

7. +DA Bulunma (Lokatif) ve Ayrılma (Ablatif) Hâli eki

Köktürkçede +DA'nın “bulunma-ayrılma” eki olarak kullanılmasını da Bengü Taşların dilindeki Oğuzca özelliklere ekleyebiliriz. Çünkü hem Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde hem de Türkiye Türkçesi ağzlarında +DA şeklinin “bulunma” hâlinin yanı sıra “ayrılma” hâli için de kullanıldığı bol örneklerle görülmektedir (Gülsevin, 1998: 15). Orhun Abidelerinde geçen “Yaguru kontukda kisre ańıg bilig anta öyür ermiş.” (KT.G.5) cümlesinde kontukda kelimesindeki +da ayrılma hâli eki işlevinde kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde “kulak dut dińlegil işbu sözi/çevirmegil bu sözde ısrı yüzi (EMŞErh.50)” (Gülsevin, 2017: 63) cümlesinde yer alan sözde kelimesindeki +de de ayrılma hâli işlevinde kullanılmıştır.

Köktürkçede olduğu gibi eski Uygur Türkçesinde de karşımıza çıkan +DA'nın bulunma/ayrılma hâli eki Altun Yaruk'ta hatunınta, tagta, arıgta, ugurta kelimelerinde karşımıza çıkar.

Medhiye'de rednide ve vajırda kelimelerinde; Ölüm Tasviri'nde emgekde, burnınta ve tamğakınta kelimelerinde; Cehennem Tasviri'nde içinte kelimesinde ve Büyük İlahî (Mani İçin)'de nomta, burkanlarta, tüşinte ve nomlarta kelimelerinde +DA eki ayrılma (ablatif) hâli eki işlevinde kullanılmıştır.

Leksik Açıdan

Kâşgarlı Mahmud eserinde diyalekt farklarını sunarken yalnızca ses ve şekil özelliklerine yer vermemiş, aynı zamanda Oğuzca olan kelimeleri de eserine almıştır. Kâşgarlı Mahmud gibi Gürer Gülsevin, Zeki Kaymaz, Meltem Gül ve Tahsin Banguoğlu (265 kelime) da Oğuzca unsurları söz varlığı

açısından incelemiştir. İncelememizde Büyük İlahî (Mani İçin) adlı şiirde birkaç kere geçen bul- “bul-” ve yavlak “kötü” kelimeleri karşımıza çıkar. Köktürkçede ve eski Uygur metinlerinde tap-/bul- “bul-” aynı manada kullanılan iki farklı kelimedir. tap- fiili günümüzde Doğu Türkçesinde, bul- fiili Batı Türkçesinde kullanımı yaygın olan fiillerdir. Kâşgarlı’nın bildirdiğine göre Oğuzlar yavlak kelimesini tek başına kullanır. Bunun gibi Türkler eğgü yavlak derler; eğgü “iyi”dir, yavlak “kötü”dür; eğgü ile beraber kullanılır; yalnız başına kullanılmaz. Oğuzlar ise onu tek başına kullanırlar (Ercilasun & Akkoyunlu, 2018: 187).

Cehennem Tasviri’nde kentü, bul- ve anla-; Medhiye’de ise bul- kelimelerine rastlanır. kentü kelimesi ise Türkiye Türkleri ile Gagauzlarda yaşamaktadır. Köktürk Bengü Taşları ile paralel olarak, hem öz hem de kendi kelimeleri sadece yaşayan Oğuz lehçe ve şivelerinde bulunmaktadır. (Türkiye Türkçesi kendi, bazı durumlarda öz; Azerbaycan Türkçesi öz.) (Gülsevin, 1998: 16). (anla-) ol sözüg anladı o, söz vb. şeyleri anladı. anlar, anlamak Oğuzcadır (Ercilasun & Akkoyunlu, 2018: 128). Kâşgarlı anla- kelimesinin Oğuzca olduğunu belirtmiştir. Oğuzcada anla- kelimesi kullanılırken diğer lehçelerde buna karşılık uk- kelimesi kullanılırdı.

İncelememizde yer alan Tan Tanrı, Şiir ve İlahî (Parlak, Güçlü, Bile Tanrı) adlı şiirlerde herhangi bir Oğuzca kelimeye rastlanmamıştır.

Sonuç

Tarih sahnesinde varlıklarına şahit olduğumuz çeşitli boyların varlığı çeşitli diyalektlerin de delilidir. Bizim bu çalışmada ele aldığımız diyalekt Oğuzlara aittir. Kâşgarlı Mahmud’un “dillerin en yeğnişi Oğuzlarinkidir.” diye zikrettiği Oğuzlar ve Oğuzca, Köktürk döneminden itibaren hemen hemen her sahada karşımıza çıkar. Kâşgarlı’nın kayıtlarından elde edindiğimiz bilgiye göre Oğuzlar diğer Türklere nazaran en az çaba kanununu tercih etmiş ve böylece daha yeğni bir Türkçeye sahip olmuştur.

Bu çalışmadaki incelemelerimiz bugüne kadar belirlenmiş Oğuzca özelliklerin ışığında değerlendirilmiştir. Oğuzca unsurlar belirlenirken fonetik, morfolojik ve leksik olmak üzere üç ana başlık belirlenmiştir.

Fonetik açıdan incelememizde i~é değişimi bér- fiilinde karşımıza çıkmıştır.

Morfolojik açıdan incelememizde ilgi durumu ekinin +In, +Un şeklinde kullanılması biziñ ve meniñ örneklerinde karşımıza çıkmıştır.

II. teklik ve çokluk emir ekinin kullanılması küzediñ, kurtgarıñ, boşuñ, alıñ ve tutuñ örneklerinde karşımıza çıkmıştır.

-pAn, -pAnIn zarf fiil (gerundium) eki közüpenin, kelipenin, tutupanın, tutupan, urupan ve kolupan örneklerinde karşımıza çıkmıştır.

-mADIn zarf fiil (gerundium) eki k̇odmadın, aḋırtmadın, bilinmedin, u̇k̇madın, bulmadın, umatın ve bilmedin örneklerinde karşımıza çıkmıştır.

+n vasıta hâli eki (instrümental) köñlin, arızun, kamıgun ve korkınçın; +çA eşitlik hâli eki (ekvatif) kadğurduçça, severçe, körkinçe, yolınça ve küzetmişçe örnekleri tespit edilmiştir.

I. ve II. şahıs iyelik ekine gelen +A yönelme (datif) hâli eki tek örnek olarak tengrime kelimesinde karşımıza çıkmıştır.

+DA bulunma (lokatif) hâli eki rednide, vajırda, emgekde, burnınta, tamğakınta, içinte, nomta, burkanlarta, tüşinte ve nomlarta kelimelerinde ayrılma (ablatif) hâli eki işlevinde kullanılmıştır.

Oğuzca unsurlar sadece fonetik ve morfolojik bakımından sınırlı olmayıp leksik açıdan da kendini göstermektedir. İncelememizde tap-/bul-, öz/kentü, uk-/añla- ve yavlık kelimeleri tespit edilmiştir.

Oğuzca unsur olarak belirtilen unsurlar her zaman çok yönlü bakabilmeyi gerektirir. Oğuzlar ile beraber birçok kavim iç içe olduğu ya da bir şekilde etkileşim hâlinde olduğu için birbirlerinden alışveriş yapması olağandır. Bu yüzden Oğuzcada görülen her özelliğin daima Oğuzcaya ait olduğu gerçeğini yansıtmayabilir.

İnceleme yaptığımız Eski Türk Şiiri adlı eserin ilk baskısı 1965'te yapılmış olup yalnızca Reşit Rahmeti Arat'ın okumasına dayanmaktadır. Eserin çalışıldığı dönemden günümüze kadar yapılan çalışmalar dâhilinde eserde değişme ve gelişmeler söz konusu olabilir. Bu yüzden eserde yer alan şiirlerin tekrar gözden geçirilip okunmaya ve geliştirilmeye ihtiyacı vardır.

Kaynakça

- Aktan, B. (2012). Mu‘înü’l-Mürîd’de Oğuzca Ses ve Şekil Özellikleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(32), 1-8.
- Arat, R. R. (1986). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Banguoğlu, T. (1960). Kaşgariden Notlar: III Oğuz Lehçesi Üzerine. *TDAY*, 8, 23-48.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Doğan, A. T. (2018). VIII-XV. Yüzyıllarda Oğuzların Dili Türkçenin En Yeğnisi Miydi? Atebetü’l-Hakâyık ve İlk Dönem İslâmî Eserler Sempozyumu.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2016). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ.
- Ercilasun, A. B., & Akkoyunlu, Z. (2018). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti’-t-Türk: Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gül, M. (2015). Kutadgu Bilig'deki Oğuzca Unsurlar. *The Journal of Academic Social Science Studies*(37), 253-265.
- Gülsevin, G. (1998). Köktürk Bengü Taşlarındaki Oğuzca Özellikler. *Kardeş Ağızlar (Türk Lehçe ve Şiveleri Dergisi)*(7), 12-18.
- Gülsevin, G. (2010). Oğuzca Olmayan Türk Lehçelerindeki Oğuzca Unsurlar Ve Bunlara Teorik Bir Yaklaşım. *Turkish Studies*, 5(1), 57-76.
- Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, A. (2009). Dîvânı Lugâti’-t-Türk’e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kaymaz, Z. (2002, Ağustos). Hoca Ahmet Yesevî’nin Hikmetlerindeki Oğuz Türkçesi Unsurları. *Türk Dünyası Araştırmaları*(139), 155-162.
- Korkmaz, Z. (1972). Kaşgarlı Mahmud ve Oğuz Türkçesi. *Türk Dili*, 3-19.
- Korkmaz, Z. (2010). Oğuz Türkçesinin Tarihî Gelişme Süreçleri. *Turkish Studies*, 1-41.

- Korkmaz, Z. (2017). Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1-2* (Cilt 1, s. 205-216). içinde Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ölmez, M. (2017). *Köktürkçe Ve Eski Uygurca Dersleri*. İstanbul: Kesit.
- Tekin, Ş. (1973-1974). 1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dilinde "Olga-Bolga" Sorunu. *TDAY Belleten*, 59-157.